

«تعمیر ریست و بایسته های فقهی آن»

مؤلف: فاطمه عرب احمدی

www.ketab.ir

سرشناسه	:	عرب احمدی، فاطمه، ۱۳۶۳ -
عنوان و نام پدیدآور	:	محیط‌زیست و بایسته‌های فقهی آن / مولف فاطمه عرب احمدی .
مشخصات نشر	:	تهران: آرنا، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	:	۱۴۷ ص.
شابک	:	978-600-356-050-5
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
موضوع	:	مهندسی محیط‌زیست -- جنبه های مذهبی -- اسلام
گونه های نگارش	:	حفاظت محیط زیست -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۳ ۳م۴ع/۱۵۵/۲۳۰BP
رده بندی دیوبند	:	۴۸۳/۲۹۷
شماره کتابشناختی	:	۳۴۹۹۶۶۸

نشر آرنا

عنوان	:	محیط‌زیست و بایسته‌های فقهی آن
مولف	:	فاطمه عرب احمدی .
ناشر	:	آرنا
طرح جلد	:	سید مهرداد کریمی
صفحه آرایبی	:	الهه بذرافشان
چاپ	:	اول ۱۳۹۳
شمارگان	:	۱۰۰۰ نسخه قیمت: ۸۰۰۰ تومان
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۳۵۶-۰۵۰-۵

www.arnapub.com

به نام خداوند زمین آفرین، آسمان آفرین

پیشگفتار

بحران زیست محیطی، چالش قرن حاضر است و ضرورت پرداختن به مسأله زیست محیطی برهمگان پوشیده نیست. آموزه‌های دینی بدلیل اینکه وجدان افراد سروکار دارد، از هزاران قانون و مقررات اثربخش تر و کارا تر می‌باشند. تئوهای دینی با وضع احکام مربوطه منجر به تغییر نگرش و تولید نجاتی مناسب برای جامعه بشری می‌شوند.

مطالعه‌ی دوره‌های اسلامی این حقیقت را آشکار می‌سازد که اسلام و آموزه‌های اسلامی توجه بسیار زیادی به حفظ محیط زیست و توسعه پایدار در بهترین معنی آن داشته است.

به زبان ساده در صورت محقق شدن تئورهای اسلام، منابع طبیعی به صورت مناسب مورد بهره برداری قرار گرفته و این صورت طبیعت توان جایگزینی آن منابع را خواهد داشت. درمورد منابع محدود نیز باید بهره-برداری به صورت منطقی صورت بگیرد.

در منابع اصیل روانی اسلام آمده است که انبیای الهی به کشاورزی و درختکاری ارج می‌نهادند و خود پیوسته به آن اشتغال داشتند. به هر حال، همه انبیای الهی به گونه ای در عصر خویش، در ایجاد سرسبزی و حفظ آن کوشا بوده اند؛ چنان که امام صادق(علیه السلام) فرمودند: ((ما بعث الله نبیاً، الا زراعاً)) خداوند هیچ پیامبری را مبعوث نکرد، مگر این که به زراعت می پرداخت.

طبیعت در دو نگاه

روشن است که شناخت تمدن‌ها بستگی به شناخت نوع نگاه و نگرش آنها به مجموعه طبیعت دارد و تفسیر آنها از پیوند انسان با طبیعت. در تمدن غرب انسان مطلق و از آسمان جداست. در این تمدن زمین و منابع نهفته در آن محور است. تمدن مادی غرب تلاش می‌ورزد بر طبیعت چیره شود و با قدرت تمام آن را در اختیار بگیرد و تا می‌تواند از آن استفاده کند. برابر این دیدگاه بر پایه از آسمان مکتب‌هایی بنیاد نهاده شد از جمله مکتب اصالت تمدن و نبود آن در تمدن اسلامی نگاه و نگرش به طبیعت و پیوند انسان با طبیعت به گونه‌ای نگرانی. نگاه اسلامی منبعث از مسائل ذیل می‌باشد:

الف- جانشینی: انسان در جهان بینی الهی و اسلامی جانشین خدا در زمین است. باید همان گونه که خداوند زمین را می‌پروراند و از آفتها مصون می‌دارد و باران رحمتش بر سر آن می‌باراند و طبیعت را دوست می‌دارد انسان نیز چنان باشد و مهرورانه از آن پاس دارد و استفاده اش به گونه ای نباشد که آسیبی به آن برسد.

ب- آبادگری: در نگاه و بینش اسلامی پیوند انسان با طبیعت پیوند ویژه است انسان از زمین پدید آمده و باید حرمت آن را نگاهدارد و به او ستم روا ندارد که عاق زمین خواهد شد. پاس جایگاه زمین به انسان است که آن را آبادان سازد و از ویرانی آن جلوگیری کند.

"وهو الّذی انشأکم من الأرض واستعمرکم فیها... "(هود، ۶۱) او شما را از زمین پدید آورد و خواست که آبادانش دارید.

از نگاه قرآن آبادانی زمین وظیفه انسان است بر اوست که محل رویش و رشد خویش را آباد نگهدارد و از ویرانی آن جلوگیری کند. امام علی(ع) در فرمان تاریخی و مهم خود به مالک اشتر آبادانی شهرهای حوزه فرمانرواییش را وظیفه او می داند.

ج- رام کردن طبیعت: در قرآن واژه دیگری که بارها آمده و چگونگی برخورد مناسب انسان مسلمان را با طبیعت نشان می دهد واژه (تسخیر) است. ابن واژگان هم معنا و هم ریشه آن مانند (مسخر) و ... پیام سازنده ای را می رسد که گونه نگرش اسلام به طبیعت را می نمایاند.

قرآن مجید بیان می کند طبیعت را رام شده انسان می داند که می تواند هرگونه بهره برداری از آن ببندد. این بهره برداریها را در راستای کسب کمال رشد و رویش ارزشهای انسانی خویش قرار دهد لکن این هشدار را داده است که (تسخیر) غیر از (تخریب) است.

د. نگهداری طبیعت: خداوند حفیظ است. انسان بینی اسلامی تمام هستی در حوزه (حفاظت) خداوند قرار دارد: (ان را می آید شیء حفیظ)

انسان مسلمان باید خود را به این صفت نیک بیاراید. بر همه آیات زندگی از آن پرتو بگیرد و در هر قلمرو و حوزه ای که قرار می گیرد حفیظ باشد و نگهدارنده و پاسدار امانتها نعمتها داراییهای همگانی و محیط زیست انسان. واژه حفیظ هرگونه نگهداری را در بر می گیرد و جلوگیری از ابتدال نابودی و تلف شدن نیز در دایره حفیظ قرار می گیرد.

ه- پاکي و پاکيزگي: از اين که اسلام بسيار روی پاکي و پاکيزگي و دوری گزیدن از پليديها و ناپاکيها تأکيد می ورزد به دست می آيد که اسلام از انسان مسلمان می خواهد که محيط زيست خود را پاک و پاکيزه و به دور از هر گونه آلودگي و پليدي نگهدارد.

این مجموعه در حد توان کوشيده است که با توجه به اهميت موضوع، مطالب و مقالات متعدد در اين باره را گردآوری نماید، تا راهنمای پژوهش-ها و آتی باشد و نیز منجر به دسته بندی مطالب مربوطه شود؛ گرچه سعی نموده است تا غم ضعف ها و نواقص موجود، راه برون رفت از اين معضل، که همانا پرداختن به مباحث برای تعاليم اسلامی می باشد را ترسيم نماید.

"به راه باديه رفتن به از نشستن باطل" که گر مراد نيابم به قدر وسع بکوشم"

دوره عرب احمدی بهار ۱۳۹۳

www.ketab.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار	۵
طبیعت در دو نگاه	۶
عمل اول: کلیات و مفاهیم	۱۵
بخش اول کلیات طرح	۱۶
بیان و اهداف موضوع	۱۶
بخش دوم: مفاهیم تعارض	۱۸
فقه:	۱۸
محیط زیست	۱۸
ارکان تعریف مذکور	۱۹
آب	۱۹
هوا	۲۳
گیاهان	۲۸
فصل دوم: منابع و مبنای حقوق محیط زیست	۳۲
بخش اول: منابع حقوق محیط زیست	۳۴

- ۳۴..... قرآن
- ۳۴..... سنت
- ۳۵..... اجماع
- ۳۶..... عقل و قیاس
- ۳۸..... بخش سوم: انی حقوق محیط زیست
- ۳۸..... تفهیم طبیعت محیط زیست
- ۴۰..... طبیعت، نشانه قدرت الهی
- ۴۱..... طبیعت و تسبیح خداوندی
- ۴۳..... طبیعت، ابزار معیشت
- ۴۵..... فصل سوم: حقوق محیط زیست از منظر فقه اسلامی
- ۴۶..... بخش اول: اسلام و محیط زیست
- ۴۸..... آیاتی از قرآن که محیط زیست را حق همگانی می داند
- ۵۰..... آیاتی از قرآن که آفرینش عناصر محیط زیست را برای انسان میدانند
- ۵۲..... آیاتی از قرآن که محیط زیست و عناصر آن را مستخر انسان میدانند
- ۵۶..... بخش دوم : تکلیف و مسئولیت در برابر محیط زیست

۶۳	بخش سوم: احکام و قاعده های فقهی
۶۳	قاعده ((لاضرر))
۶۶	توضیح حدیث لاضرر
۶۹	استفاده علامه حلی از قاعده لاضرر
۷۱	انفال
۷۲	اهتمام به آلودگی
۷۴	نهی از قطع درخت و آلودگی مزارع و گیاهان
۷۴	حمایت از حیوانات
۷۷	اهتمام به نظافت و نهی از آلودگی
۷۹	فصل چهارم: مبانی سیاستها و راهبردهای زیست محیطی در اسلام
۸۰	بخش اول قواعد و اصول
۸۰	قاعده عدالت
۸۱	قاعده لاضرر
۸۱	اصل انصاف و نفع اجتماعی
۸۲	اصل رفاه عمومی

۸۳..... اصل منع از اختلال نظام.....

۸۳..... اصل حاکمیت دولت.....

۸۵..... بخش دوم: محورهای رابطه انسان و طبیعت.....

۸۵..... محور نخست: چگونگی استفاده از منابع طبیعی.....

۸۶..... محور دوم: جلوگیری از آلودگی محیط زیست.....

۸۹..... به منظور تعیین اصول اساسی.....

۸۹..... ۱- وجوب حفظ و آزر طبیعت.....

۸۹..... مفهوم قاعده.....

۹۰..... اثبات قاعده.....

۹۲..... هماهنگی اراده تشریحی با اراده تکوینی.....

۹۳..... اقتضای جانشینی.....

۹۴..... وجوب حفظ سنت الهی.....

۹۶..... قلمرو قاعده.....

۹۷..... اطلاق حرمت افساد در زمین.....

۹۷..... اثبات قاعده.....

- ۱۰۹..... فصل پنجم: جایگاه محیط زیست در دیدگاه نبوی
- ۱۱۰..... جایگاه محیط زیست در دیدگاه نبوی
- ۱۱۱..... گام نخست: فرهنگ سازی و انگیزه آفرینی
- ۱۱۲..... یوانی و کشاورزی و درختکاری
- ۱۱۴..... قطع درختان
- ۱۱۵..... آب و خاک
- ۱۱۶..... آگاه ساختن مردم سواد بی های گیاهان
- ۱۱۶..... کار و تلاش
- ۱۱۸..... دین و دنیا
- ۱۱۹..... عدالت ورزی
- ۱۲۱..... آبادانی زمین به عنوان وظیفه
- ۱۲۲..... پرهیز از اسراف
- ۱۲۳..... زمین و خاک
- ۱۲۳..... گام دوم: ایجاد امنیت از طریق قانون گذاری
- ۱۲۴..... حقوق آب ها و مرتع ها

۱۳۴..... آب و زمین

۱۳۴..... احیای موات

۱۳۶..... گام سوم: اجرا، پی گیری، و استقامت

۱۳۹..... گام چهارم: آموزش و توسعه دانش کشاورزی

۱۴۰..... گام پنجم: سوی اجرای عدالت

۱۴۴.....

۱۴۵..... فهرست منابع

www.ketab.ir